

ינואר 2010

על מה, בעצם, מפגינים בשיח' ג'ראח?

בשבועות האחרונים עלתה שכונת שיח' ג'ראח לכותרות החדשות בארץ ובחו"ל, בעקבות הפגנות שבועיות המתקיימות בשכונה במחאה על פינוי משפחות פלסטיניות מבתיהן וכניסתם של מתנחלים לבתים תחתן. בשל המדיניות הנוקשה שנקטה משטרת ירושלים כלפי המפגינים ומעצרים של כמה עשרות מתוכם, נסוב חלק גדול מהשיח הציבורי בעניין זה סביב סוגיית חופש הביטוי והפגיעה החמורה בזכות ההפגנה במשטר דמוקרטי. לצד דיון עקרוני וחשוב זה, סקירה קצרה זו מבקשת להבהיר את השתלשלות ההיסטורית של הפרשה עד להוצאת צווי הפינוי, וכן את השלכותיה המדיניות האקטואליות.

שיח' ג'ראח' היא שכונה פלסטינית מצפון לעיר העתיקה של ירושלים. בחלקה המערבי של השכונה מצוי שטח בן 18 דונם המוכר כמתחם שמעון הצדיק, על שם הכהן הגדול מימי בית שני, הקבור שם על פי הסברה. קהילה יהודית קטנה שהתיישבה בשלהי המאה ה-19 סביב מתחם הקבר התפזרה בהדרגה החל משנות ה-20 וה-30 של המאה הקודמת ועד ל-1948.

בתקופת השלטון הירדני מ-1948 עד 1967, חלקות אדמה אלה עברו לידי הממשלה הירדנית תחת חוק נכסי אויב. ב-1956, 28 משפחות פליטים פלסטיניות שוכנו במתחם זה על ידי הממשלה הירדנית וסוכנות האו"ם אונר"א, בתמורה לויתור על מעמדם כפליטים ותשלום דמי שכירות סמליים.

בשנת 1972, 27 משפחות (משפחה אחת עזבה על דעת עצמה) קיבלו הודעה כי דמי השכירות שלהם אמורים להגיע לידי ועד העדה הספרדית ו-ועד כנסת ישראל – בעלי בית שעל קיומם לא ידעו דבר. באותה השנה הוועדים יזמו מהלך עם מנהל מקרקעי ישראל לרישום האדמות על שמם, בהסתמך על מסמכים עותומאניים מהמאה ה-19.

כעבור כעשור, ב-1982, שני הוועדים תבעו 23 משפחות על אי-תשלום שכר דירה. על פי הסכם דיוני שהושג בין עורך הדין של המשפחות הפלסטיניות לבין נציגי הוועדים, המשפחות הפלסטיניות הוכרו כ"דיירים מוגנים" שמגוריהם בבתים מובטחים כל עוד ישלמו את שכר הדירה לוועדים. חלק מהמשפחות הפלסטיניות טוענות כי הסכם זה נחתם שלא על דעתן. החלטה זו תהווה בסיס משפטי בפסיקה בעתירות נוספות, ובכללם התיקים הנוכחיים.

רוב המשפחות סירבו לשלם את שכר הדירה מסיבות שונות, ובכללן חוסר רצון להכיר בבעלות הוועדים על האדמות. סירוב זה הוא העומד בבסיס ההליכים המשפטיים נגדם כיום, המסתיימים בהוצאת צווי הפינוי מהבתים על ידי בית המשפט. הליכים משפטיים אלה אינם רק בין הוועדים לבין התושבים הפלסטינים. כנגד התושבים עותרת גם עמותת "נחלת שמעון

אינטרנשיונל", עמותת מתנחלים אשר רכשה חלק מהאדמות מוועד העדה הספרדית. עד כה פונו בצו בית המשפט מבתיהן שלוש משפחות (אל-כורד, חנון ו-ע'אווי), והליכים מתנהלים נגד מספר משפחות נוספות, אשר לא כולן היו חלק מההסכם הדיוני שנחתם ב-1982. כמו כן התיר בית המשפט את כניסתם של מתנחלים למבנה נוסף במתחם, שהינו תוספת בנייה ללא היתר לבית בו מתגורר ענף אחר של משפחת אל-כורד. כנגד בני משפחת אל-כורד מתנהל הליך משפטי נוסף שמטרתו להביא לפינויים גם מהחלק המקורי של הבית בו הם מתגוררים כעת.

על מתחם "שמעון הצדיק" הייתה תביעת בעלות נוספת: ב-1997 עתר לבית המשפט פלסטיני תושב ירושלים, סולימאן אל-חג'אזי, כשהוא מערער על טענות הבעלות של הוועדים וטוען לבעלות על השטח שבמחלוקת. תביעתו נדחתה ב-2002, כמו גם ערעורו לבית המשפט העליון ארבע שנים מאוחר יותר, ועתירה נוספת לבית המשפט המחוזי נדחתה ב-31 במארס 2008.

למרות שהשתלשלות עניינים זו עיקרה בזירה המשפטית, חשוב להדגיש כי אין מדובר בסוגית בעלות על מקרקעין גרידא, כי אם בסוגיה פוליטית ממדרגה ראשונה. הפעילות ההתנחלותית בשיח' ג'ראח הינה חוליה נוספת בשרשרת של התנחלויות – קיימות או בתכנון – שחותרות להקיף את האגן ההיסטורי של העיר העתיקה בטבעת ישראלית-יהודית וליצור מובלעות יהודיות בלב שכונות פלסטיניות כך שייווצר סבך טריטוריאלי שיסכל פתרונות מדיניים עתידיים באזור. במתחם "שמעון הצדיק" עצמו מתכנן ארגון "נחלת שמעון אינטרנשיונל", על פי תוכנית בניין עיר שהציג, להרוס את המבנים הקיימים ולבנות התנחלות חדשה בת מאתיים יחידות דיור. תוכניות בנייה נוספות של מתנחלים בשכונת שיח' ג'ראח כוללות את מתחם מלון שפרד שנרכש על ידי פטרון המתנחלים ארווין מוסקוביץ', את כרם המופתי שמול המלון, ואת מתחם גלסמן בחלקה הדרום-מערבי של השכונה.

חשוב להדגיש: ההכרה המשפטית בזכותם של יהודים לתבוע בעלות על נכסים שהיו בידיהם לפני 1948, ובשמה לפנות מביתם משפחות פלסטיניות שמתגוררות במקום עשרות שנים, מהווה תקדים העלול לשאת השלכות מדיניות מרחיקות לכת. אמנם החוק הישראלי לא מכיר בזכותם של הפלסטינים לתבוע באופן דומה את נכסיהם מפני 1948 בתחומי הקו הירוק, אך תביעה קולקטיבית מעין זו – ולו סמלית – עלולה להעמיד את מדינת ישראל במצב מביך ביותר בזירה המקומית והבינלאומית גם יחד ולהסב את הדיון סביב פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני משיח המתייחס לגבולות 1967 לשיח סביב גבולות 1948, ספק אם מהלך כזה ישרת את האינטרסים של ממשלות ישראל.

על אף מחויבותן המוצהרת לתהליך המשא-ומתן המדיני, בפועל עושות ממשלות ישראל בעשורים האחרונים יד אחת עם עמותות מתנחלים בהשתלטות על נכסים בלב שכונות פלסטיניות, הפיכתם למובלעות התנחלותיות הנהנות מזכויות בנייה שערורייתיות והמתקיימות מתוך עימות מתמיד עם סביבתן ועם שלטון החוק. שיח' ג'ראח הינה חוליה נוספת בתהליך ההופך את מזרח ירושלים לזירה בה עמותות קיצוניות עושות כבשלהן: משתלטות על נכסים בדרכים מפוקפקות, מפעילות משטרות פרטיות במימון ממשלתי וחותרות לחיכוך מתמיד עם האוכלוסייה הפלסטינית. כל זאת בתמיכה ממשלתית ישירה ועקיפה, תוך הערמת מכשולים מתמשכת על הסיכויים להשגת הסדר בירושלים ובאזור כולו.